

ДІЛО

ВИХОДИТЬ ЩОДНЯ РАНО

РЕДАКЦІЯ
І АДМІНІСТРАЦІЯ:
Львів, Ринок ч. 10, П. пов.
Конто почт. шкан. 143322.
Адреса для телеграм:
— „Діло“, Львів. —
Гол. Редактор приймає від
11—12 год. передполуднем
Нуконісія не звертається.

ПЕРЕДПЛАТА:
Місячний в краю 500 зол.
За границею:
В Америці: 1 долар, Франції,
Голландії, Данії 20 фр., Фр.
Італії 750 ал., Німеччині 750 ал.,
Швейцарії 3 шв. фр., Чехо-
словацькій 30 ч. к., Румунії 150
лей, Болгарії 750 ал., Австрії
750 ал. — Зміна адреси і вод.

Телеф. Редакції: 29.41.
Друкарів: 29.26.
В СПРАВІ ОГЛОШЕНЬ
ЗВЕРТАТИСЯ ДО АДМІНІ-
СТРАЦІЇ.
ЦІНА ОДНОГО ПРИМІРНИКА
25 сот.

Сподіванки та дійсність.

(Від нашого кореспондента.)

Париж, 21. 7. 29.

I.

Цієї ночі, з суботи на неділю, вже над рая-
гом Французька палата (по правді, називають
її тут не „палатою“, а просто кімнатою „шамбр“)
послів мізерною більшістю 8 голосів ратифікува-
ла французько-американську угоду про воєнні
довги, які Франція лишила Америці, і про спосіб
сплати їх ратами протягом 62 років. Дебати були
довгі і палкі, в парламенті і в пресі, тай політици-
ми по собі грубий осад розчарування в досвіді,
невпевненість в підозрі.

При чому одна річ дуже цікава: хоча сотні
десятих тисяч пролилися ріки сліз, а тисячі публі-
цистів, фахових і імпріовізованих, море чорнила,
щоби справу французького довгу Америці роз-
яснити, то справа ще й далі анімається змага-
ном і ясною. Ясно одно: що платити треба, і що
платитиме замість Франції Німеччина, зобов'язана
до цього пільгом Йонга. Але з якого правного і
фактичного титулу ці мільярдні довги — на що-
му питанні „погляди учених розходяться“.

Ці „воєнні довги“, скажуть одні, затагнені
Францією в Америці в часі світової війни, тай,
як такі, не повинні бути плачені, бо гроші ці бу-
ли зручні в спільному інтересі Франції і Амери-
ки — на ведення війни до побідного кінця.

Ні, відповідають інші, Америка цих сп, а-
жних воєнних позичок арештувала, а те, що треба
платити, це позички післявоєнні, затагнені то-
ловно в 1919—1920 рр.

Нехай і так — репетують ще інші, — одначе
ці позички лхварські, а їх титули не пресиріві.

Ні, відповідають інші, рахунки ці не тільки
були провірені, а ще й дуже радикально скоро-
чені в обміжженні.

Скорочені й обміжені? На скільки? Тут зно-
ву „погляди учених розходяться“. Одні кажуть,
що Америка великодушно одпустила 40 відс. за-
гальної суми, другі впевняють, що аж 60 відс.

Розберися в цьому, хто мудрий!

Тільки не треба думати, що ці твердження
й заперечення ми вивчили із сторінок невідомо-
віддальних газет і з промов невідомих політика-
нів. Ні, вони вибрані з промов і статей най-
більш компетентних мужів, як оце з промов пре-
мієра Пуанкаре або сенатора Беранже, спізавто-
ра угоди з Америкою. А проте правда десь му-
сить бути — тільки устійнити її сьогодні майже
неможливо сторонній аудитор. І чи дивуватися

після цього, що історики спорять між собою про
правдивість історичних подій, які доконалися
перед сотками, а то й тисячами літ! Адже по-
сила устійнити правди про таку, адалася би,
просту, рахунково-бухгалтерську справу, як дзи-
ги між двома першорядними потугами світа, за-
тягнені й обраховувані перед нашими, так сказа-
тиб, очима.

II.

Всетаки, хоча воно і спірне, який титул
правний цих астрономічних чисел довжних гро-
шей, то неспірно являється обставина, що ре-
ліканську пайку їх затагнув і видав п. Кляон,
міністр фінансів у кабінеті Клеманса й один з
п'ятих делегатів на мирову конференцію. Цей
п. Кляон затагнув державні позички як можна
найбільш й найчастіше. Не тільки затагнув ко-
зальські позички, а й щедро й легко розсівав
позичені мільони й мільярди. А коли хто йому до-
корив цю розстратність публічного гроша, він від-
повідав фразою, яка вже сталася „історичною“:
„Німеччина заплаати“. Переможений ворог за-
плаати (будим-то), то й нема чого шадити ні гро-
шей, ні ворога. То були часи, коли переможці
зовсім були втратили голову й міру і думали,
що все, що їм на тлімку прийде, таки здійснить-
ся і встоїть на віки вічні. Так Львів Джордж
тоді впевнив (дослівно: впевнив) своїх виборців,
що Вільгельм II. буде повішений в Лондонській
Вежі. Так Вільсон, поставивши коміть головою
всі свої славетні „пункти“, будувал тоді, за по-
радами свого (і позички) друга, проф. Лорда
„нову велику потугу над Вислою“. Так Кляон
роздавав мільярди, думаючи, що Німеччина змо-
же (і охоче) всі його шадені розтррати платити.

Не так воно сталося, як бажалося. Львів
Джордж, не повівши Вільгельма, остаточно
окинувся на становищі провідника третьорядно-
го політичного гурту. Вільсон закінчив свої дні
в стані поступового парализму; його друг і саула
полляків — вступив черцем у монастир. А міні-
стра Кляоца тому саме тижень тутешній паризь
суд засудив на два роки тяжкої в'язниці, без
пільг, за фальшиві векселі в чеки й інші грошеві
обманства. А Німеччина згодилася платити тіль-
ки менше ніж десяту частину всіх тих видаків,
які на її рахунок робили всі ці Кляоци.

І мабуть неоди ще сподіванки будуть дійс-
ністю перекреслені.

За Карпатами.

Маніфестаційний похід української народницької молоді в Ужгороді.

Нарешті прийшло чергове число ужгород-
ської „Свободи“, яке приносить конкретні дані
про хід зйзду та про кількість його учасників.
Правда, звіст аї зйзду ще нескінченний (докінчення
буде в наступному числі, себ-то четвертому з
черги), так, що ще й досі не маємо повного уя-
влення про цю звітну подію в житті Закарпат-
ської України, та все-таки деякі дані з останньо-
го числа „Свободи“ в значній мірі доповнюють
нашу статтю „Ужгородська прокламація“.

Після богослужіння в соборі учасники зйзду
зставалися в ряди. На основі докладного підра-
хунку було 326 рядів по 3 учасники, разом 978
учасників. Крім того до дві сотні учасників за-
няло хідники від старої „Просвіти“ до вул. Ра-
ковичів.

Як на маніфестаційний виступ ця кількість
не була імпонуєча. Та в хвилі, коли похід мав
бути із зацікавлені надійшла молоді з Кіраля-
вця, Берегова і Мукачівщини. Попереду орхе-
стра випривала коломишки. Похід із зацікав-
леністю до впорядкованого вже походу.

„Хлопці з наших рядів — пише відомий по-
ет Гренджа-Донський у „Свободі“ — попази в
стазу і во слювання радості в очах бурхлив-
ни олесками привітали цей новий похід, що чи-
ном майже перевищив нас. „Слава слава“ по-
слює здовж. На чолі цього нового походу до
20-ти тисяч кіралявської орхестри, зараз 32

ним напис: „Великі Лучси“, а описав таблича з
портретом нашого пророка Т. Шевченка, з похи-
леними, селянською рукою написаними літера-
ми: „В своїй хаті своя прада і сила і воля...“ і
„Селянська молоді Чинаїдева“. Так отже в по-
хід взяло участь до 2000 делегатів.

Рухив похід вулицею Учительською і за-
крутив на вул. Раковичів та через „корзо“ до пло-
щі Масарика. До його прислунали і ті, що чека-
ли здовж вулиць. Край шляху стояв наш завзя-
тий ворог п. Бородій (з „Русск. Вестник-а“ — Ред.)
з олівцем в руках і пильно числив. Спитали його
про кількість і він таки признав — хоч по-
милився на чотири сотки — 1400 учасників.

На чолі походу делегати Гуцулі в своїх чу-
дових національних строях, за ними бичківська
орхестра і знову гуцули: Ясіня, Богдан, Рахова,
Росішом, Квасів і багато інших гірників з самої
Гуцульщини. Здовж синьо-жовті прапори і ви-
шивки... Дівчата, хлопці, мов чудові весняні кві-
ти в прегарних колірних одягах. Вже і після ви-
шивки зараз можна зорієнтуватися щодо око-
лиць: в Ясінні домінує барва переважно ясно-
червоно-синя та жовта, в Рахівчан червоно-чор-
на, в бойків майже сама червона, а веречани зно-
ву в білих полотняних вуйошах на сорочках з
характеристичними чорними зубчиками. Хуст,
Бережанщина та ужгородські околиці в напів
чорному. Шлях Малишівим як одна пимбрана

Знаєте біблію притчу про закопані таланти?

Так само нерозумно поступає той, хто свої
ощадності тримає дома, а не зложить на
викладкову книжочку в

Кооперативному Банку „ДНІСТЕР“

Львів, вул. Руська ч. 20.

косиця, як укавітчаній букет найкращих квіток...
„Січовики“ в Ясінні в вишиваних сорочках, а
козацькими шапками та топірнями, а „Січ“ в
Перечина — то правдиве німське. Козаки хоч ку-
ди і по душі і по уніформі...
Орхестри грають на перемину. Похід панти-
ником вється, мов річка серед вузьких долин, а
довгий-довгий — „голова“ вже обернула дов-
жезну площу Масарика, а „хвіст“ ще тільки коло
„Корони“ (найбільша ужгородська каварня. —
Ред.).

Настріп скрізь бадьорий, в серцях молоде-
чий запал, а в очах зогні палають. З обличчя
кожного учасника, мов з книжки, вичита-
ти пошану і безмежну любов до свого рідно-
го... По вулицях змаларизованого і жидками пе-
реповненого Ужгороду змалаяв синьо-жовті
прапори і почували звуки української походової
пісні... Таке захоплення, таке сильне почуття, що
мимоволі духом росте все вище й вище. Бачу-
чи перед собою таку масу борців за наші права,
за наше рідне українське слово, стави зразу оп-
тимістом. Не пропадем, вибором своє. А рівно-
часно серце перейняло задоволення, бо це, так
би мовити, сатисфакція тим, що віддавна бо-
рються, що освідомлюють народ. Значить: зер-
но не пропало, живе. Наша ідея живе і фізич-
ного тіла, бо вона жива, бо народ живе...
Після зложення візця на пам'ятнику Масарика
і короткої промови учит. Ворона, похід
прибув до палати „Народного Дому“. На жаль,
не всі могли там поміститися, хоч саля на 800
сидячих місць і багато приневолено було ізаз
недостачі місця відійти. Але все таки до саля
змістилось біля 1200 учасників, саля була цілком
набита: окрім того ще й два коридори на до-
лині, а два на горі (по 35 м. довжини, а по 2 м.
ширини) були переповнені.

З уданні москвофільсько-мадяронської і
поліційно-чеської преси та крику про „україн-
ську ірреденту“ видно, що похід був справді ве-
личавий. Це молоді Закарпаття маніфестували
свою національну свідомість, свою єдність з ве-
ликою соборною українською нацією. Ужгород-
ська прокламація молодого закарпатського по-
коління доказує жваучість української асена-
родної ідеї та нестримний ріст новітнього укра-
їнства всупереч усім перепонам.

ЗАМІТКИ І ВІДГУКИ.

„Болячки кресів“.

Назву „креси“ пристосовує польська преса
годинним чином до Волни й Полісся. Отже на-
тих то „кресак“ діються всілякі дитовищі речі.
Там, де польське, а вірніше жадучі — римо-като-
лицьке населення загортається фактично між 6 і 10
відс. там усе є сполонизоване: шкільництво, у-
ряди, адміністрація, судівництво, публічне жит-
тя, а навіть церква є конгломератом польсько-
російського засидли. Невеликий відтнок во-
линського життя є „ачоботаренія“ і „залепля-
ний“ на повну загладу „Українською Нивою“ і
„сальомонів“ рідно-хатинством.

І на цих то „кресак“ анікуюча, але ланувача
польська меншість має свої болячки. Візьміть де-
рук еидельський „Львівський Кур'єр Поранні“ або
варшавське „АВС“ і переконаєтеся, як то гер-
пить на „кресак“ ця українська горстия. Хоч
усе шкільництво є сполонизоване, то все-таки
„кресовці“ терплять. Терплять вони у
поснародньому шкільництві, в цілості сполон-
изованому (за винятком 6 шкля на 1 міль. 200 тис.
українського населення на Волни та около 106
тис. польського), але вже в професійному дітвасі
гірше; а в середньому дитвірше. Великою боляч-
кою волинського шкільництва є козаківня бо

бона — мовляв — викликав деморалізацію. Ще гірше маєтись справа з добром учительських сил.

„Молоді, 22-літні учителі в мужеських школах, без педагогічних кваліфікацій, піднімають повагу шкільної установи, наражаються на сміх молоді і кепкування або — що теж часто трапляється — фліртують з молоддю, як і молоді вчителі з ученицями.

Але найбільшою аномалією „кресів“ є різноязычність середніх шкіл. Кількатисячне кресове містечко має польську державну гімназію з обмеженою кількістю учнів та приватні гімназії: російську, жидівську та українську. Отже „болячкою“ волинських поляків є те, що ніби-то польська мова в приватних гімназіях грає невеличку роль так, що

„абсолютно тих шкіл навіть не володіють добре державною мовою. Примус науки української мови в державних гімназіях до другої половини 20-х років не викликав ніякої організації. Дітка в того предмету не затримує учнів, другий рік у класі, супроти чого звичайним явищем є бойкот предмету і часті випадки, що ціла класна чваниться перед іншими дітьми зі знаменитого предмету. А що ж думати про виховаччу сторону такого заарядження? Молодь деморалізується, вчиться її шовінізму, ненависті і партійництва“.

Справді гарні відносини. Заведення науки української мови в середніх школах на Волині було ніби-то уступкою в користь українців і висловом „рівноправності“. Але така „рівноправність“, що українську мову спихається на ступінь толерованої, без примусу вчитися її, доведення до кепкування, погорди і бойкоту, — це вже вершок „саванційних“ прийомів. „Львовські Кур. Пор.“ каже, що під час побуту през. держави на Волині доручено йому меморіал, вимагаючи змін та усунення шкільних „болячок“. І ми теж задоволюємося за усуненням української мови як предмету в польських державних гімназіях. Бо краще, щоб цей предмет був усунений з польських державних гімназі, ніж щоб він був предметом насміху, бойкоту і ненависті.

Про другу „болячку“ пише варшавський „АВС“ в статті „Грізна ситуація на кресах“. Чим же та ситуація грізна? А грізна вона тим, що польські осадники почувують себе „забутими“, „яке непотрібними“. А „забутими“ є вони тому, що не одержують запомог і субсидій з державного скарбу в тих розмірах, що давніше. І

тому з їх листів „пробивається журба за загрозжену польськістю східних окраїн“. Колиб вони одержували більші субсидії, то та польськість стоялаб твердою ногою, а так є загрожена. Після перевороту 1926 р. відбулася на „кресах“ діяльність „народно-культурних“ установ (підтримуваних теж субвенціями держави і союзними піднастком адміністрації). Тепер ситуація змінилася вже на краще. Санація починає відновляти діяльність цих польонізаційних установ. Поганий стан також у шкільній діяльності, так, що „всенародньому шкільництву сьогодні погрожує просто рутенізація“.

Процес б. посла Уліца.

Цими днями перед окружним судом у Катовицях відбувся процес проти б. німецького посла до шлезького союму, Уліца. Його обвинувачено в тому, що він, як директор канцелярії німецького „Народного Союзу“ („Фольксбунд“) виставив документ для одного дезертира з польського війська, на підставі якого цьому дезертирові забезпечено в Німеччині працю. Для полегшення „Фольксбунд“ — це найповажніша німецька культурницька установа в Польщі, як наші „Рідна Школа“ і „Просвіта“ разом узяті.

Процес був суто-політичний. Обвинувачення спиралося, звичайно, на донос політичної поліції. А саме, політична поліція твердить, що вона здобула документ, який доводив ворожу польській державі діяльність обвинуваченого. Це фотографія посвідки, яку Уліц дав своїм підписом виставити 15. червня 1925 року польському громадянину, рекомендуючи його в Німеччині, як доброго німецького патріота і дезертира з польського війська. Оригінал цього документу опинився в руках польської влади наслідком влому до німецького генерального консульства у Катовицях і пізніше був звернений йому назад. Вже в травні 1926 р. державна прокуратура поставила до шлезького союму домагання видати посла Уліца. Однак комісія союму висловила проти видачі, бо фотографія посвідки вказувала такі помилки в німецькій мові та орфографії, яких ніяким чином не міг би зробити посол Уліц, а через те можна було гадати, що посвідка сфальшована. Після цього державна прокуратура забрала назад своє вніснення на видачу посла Уліца. Однак рік пізніше на основі оцінки одного краківського знавця письма та зізнань бувшого службовика „Народного Союзу“, який

Яким чином таке страхіння зависло над сполонізованим шкільництвом, важко додуматися. Є це, очевидно, тільки „народова“ фраза, щоб цими докорами закріпити фант запечення са-нації.

„Ситуація є — якщо не грізна, то на всякий випадок дуже похмура. Якщо так далі піде, то за кілька літ просто важко буде направити школи, які в останніх часах постигли польськість на східних окраїнах“.

Щож нам робити супроти такого сумного стану? Не лишається ніщо інше, як співчувати.

ніби то бачив, що ця посвідка дійсно була написана в льокалі „Народного Союзу“, прокуратура поновила домагання видачі Уліца. Тодішній маршал шлезького союму, польський адвокат Вольні, сказав під присягою, що він переконаний, що посвідка, приписувана Уліцові, сфальшована. Один варшавський знавець письма висловив те саме переконання. Домагання державної прокуратури про видачу посла Уліца обговорювано тим разом на пленумі союму і відкинено його 21 голосами проти 17, значить також польськими голосами.

У грудні минулого року справа Уліца стала голосною через гострий напад польського міністра закордонних справ Залеського на німецький „Народний Союз“ взагалі та на посла Уліца зокрема під час наради Ліги Націй у Женеві. Чемберлен сказав тоді відомі слова про „чисті руки“, які мусить мати національна меншість супроти держави, коли вона виступає з зажаданнями перед високою радою.

І дійсно: не вважаючи на двократне негативне відношення шлезького союму та всі згадані оречення у користь Уліца, влада не забула Уліца та не приспала нагоди. І так негайно після розв'язання шлезького союму 13. лютого ц. р. посла Уліца — арештовано. На весняній сесії ради Ліги Націй міністр Залеський обіцяв якнайшвидше переведення процесу. Дня 30. березня Уліц випущено на волю за дуже високим заставом.

Така передісторія цього цікавого процесу. Обвинуваченого боронили два адвокати, з-х Бай та відомий варшавський адвокат Смаро-ський. Посол Ліберман, який мав бути другим оборонцем, заслаб і не міг з'явитися на розправу (невідомо, чи ця недуга не є „дипломатична“).

МИХ. РУДНИЦЬКИЙ

3)

Денник невідомого жовніра.

(Докінчення.)

III. Сповідь і обвинувачення.

Ремарк, якби прочуваючи, що його повість стане предметом гострих атак, поклав на першій її сторінці motto: „Ця книжка не має бути ані обвинуваченням ані сповіддю. Це має бути тільки спроба озватися за покоління, яке знищила війна, — навіть коли воно оминуло власних гранат“.

Власних гранат! Книжка лишилась сповіддю і обвинуваченням. У пресі появилася поважні, невідокремлені голоси, що такий твір може зробити для справи миру більш як мирові конференції і що його автор заслуговує вповні на нагороду Нобля. А одночасно націоналістичні кола в Німеччині почали проти нього безоглядну нагітку, називаючи Ремарка прибраним французом чи зрадником.

Чи „На Заході нічого нового“ є твором пафлистичним і чи він має велике значіння для боротьби з війною — відповідь на це залежить від того, скільки кому треба в книжці загальних думок, щоб вказати на них як на всю тенденцію твору. А щодо політичних наслідків літературного твору то той, хто знає історію всесвітньої літератури, знає, як мало літературні прикмети твору є зв'язані з впливом на суспільність і на її погляди, коли вона в літературі починає шукати всього з виномом того, що письменник силкується в ній висловити.

Хто дивляється нині за майбутнє народу, яке може пропасти тому, що люди забудуть воювати, нехай пригадає собі, що кожна війна починається в першій мірі тому, що її проголошують ті, які не беруть у ній особистої участі, а раються до неї, мов на свято ті, які кожне старше покоління, що бачило війну, вважають під час війни старими дурнями, зрештою такими самими як і... під час миру. Одні мовляв: стара теорія Джіамбаттіста Віко про „вічно повертне коло“ історії може потішити всіх, які нині так страшенно журяться про відмолодження свого народу та світа. Кожне покоління хоче починати все з початку і вірить лише у власний досвід, уважаючи свою неспроможність користати з чужого — до казом енергії, сили та розуму.

Ремарк не має супроти війни братолюбної красномовності Ромуля або фанатичної ненависті Барбюсса, але є відносно молодечого захоплення брешовою авантюрою, з якої можна вернутись героєм. Один із німецьких критиків звернув увагу з приводу його книжки, що вона мусить заступити німцям символ, який французам та англійцям найшли після війни для мільйонів своїх братів, упавших у бою: французам створили гріб „Невідомого воїна“ під „Тріумфальною Дугою“ в Парижі, а англійці віддали йому поклін шороку одномінутою святошню мовчанкою по всьому краю. Німцям мусить вистачити менший символ, бо вони війну програли — нехай це буде книжка Ремарка.

„Невідомий воїна“ змальований ним, не має претенсій до символу. Це тільки один клаптик воєнної трагедії на одному відрізку фронту, в однім батальоні, на тлі кількох звичайних людей. Нема тут епічних описів великих боїв, масових рухів, апокаліптичних марев. Все це переходить межі зору та зворушень маленьких воїнів перемішених у манекіни. Коли вони розмовляють про можливість ось-ось причаєної смерті, рани від заблуканої кулі, тоді в їхній гутірці складається із обривистих нагадок і недосказів не менше місце від атак, смерті та шпиталю займає думка про крадену гуску або поросу, про ніс і міну фельдфебеля, якому хотять зробити збитка, бо ненавидять його всіма нервами скованої молодості.

А на тлі цих „службових“ гутірок, в яких кожна є на-пів забуттям за все те, що діється з ними і на-пів цинічним вивозом киненим повзати всіх воєнних святошів, ось-що:

„Trommelfeuer, Sperrfeuer, Gordinenfeuer, — мінні, газ, танки, кулемети, ручні гранати — слова, слова, але вони скоплюють жах усього світа. Наші обличчя — задревілі, наше думання знищене, ми атромолені до скому. Коли прийде наступ, треба буде деяких бити пастками, щоб вони прокинулись і пішли з нами; очі загорілі, руки подерті, коліна покривавлені, хребти розбиті.“

„Минають тижні — місяці — роки? Це лише дні. Ми бачимо як час біжить перед нами безбарвними лицями вмираючих, впливаємо в себе ложками страви, бігасмо, кидасмо, стріляємо, вбиваємо, дежимо довкола, ми слабосильні та тупі і нас тримає на ногах лише те, що тут поруч нас

є ще слабші, ще тупіші, ще безрадісніші, які гадять на нас витріщеними очима, мов на богів, які ніколи можуть утекти перед смертю...“

Це не є найстрашніші місця. Може і не найбільше проймаючим є той момент, коли Баймер (герой, автор цього денника) вбиває французів — друкаря Дюваля і лежить із ним ніч в ямі, неспаний, чи лишилось тут поруч його трупом і коли складає йому присягу: „Нині ти, завтра я. Але коли я вийду з цього, товаришу, боротисьму проти того, що нас обох розбило: тобі життя — а мені — ? Також життя. Обіцяю тобі це, товаришу. Це не повинно більш повторитись ніколи“.

Жах іде від картин на межі іділі. Коли війна стала для цих воїнів чимсь посереднім між хвилююю, коли засуджений на смерть думає над тим, що вибрати би собі на останню страву, і передісном операційної сади, де слова „відірвана нога“ або „перестрілений живіт“ переказують собі лікарі таксамо, як „понеділок“ або „вівторок“. Приятель, що бачить скін приятеля в полевій шпиталі, думає про те, як дістати його кращі черевки. Адже коли він буде думати про його смерть, то цим йому вже не порадить.

Такою є філософія війни. „Я є молодий, я маю двадцять літ, але я не знаю про життя нічого більше як розпуку, смерть, страх і повзання найбільше безглузних подробиць із безоднею мого терпіння. Я бачу, що народи женуть себе одна на одну, що вони вбивають себе мовчки невідомо, слухаючи і невинно. Я бачу, що найрозумніші мозки світа вишукують зброю та способи, щоб все те продовжити і зробити ще більш рафінованим. А зі мною бачу, що всі люди мого віку тут і там, по всьому світі, зі мною переживає це мове покоління. Що зробили би наші батьки, якщо ми зараз з'явилися, стали би перед ними домагалися від них справознавання? Чого ждуть вони від нас, коли прийде час і не буде вже війни? Цілими роками єдиним нашим заняттям було вбивати — це була перша професія нашого життя. Наше все знання про життя обмежується до смерті. Що-ж після цього може ще бути? Що має бути з нас?“

Дехто скаже, що це подобає на газетну статтю, а не на літературний твір. Остання війна, що йшла під прапором віри в непохитні цінності, мало причинилась до розяснення найпростіших життєвих цінностей!

огляду на атаки санації на Лібермана, що ніби-то польського міністра — Чеховича — обвинувачує, а німецького „протидержавника“ боро-нять).

Зацікавлення процесом було надзвичайне. Крім кореспондентів польських газет та великої німецької преси з'явилися також кореспонденти великих англо-американських газетних конфер-енцій, а окрема кореспондент „Дейлі Хронікл“, „Манчестер Гвардіян“, римської газети „Меса-джеро“ та „Нае Цюріхер Цтг.“. Цікаво також, що лондонські урядові кола, а також закордонні відділи бюр парламентарних організацій за-мовили собі окремі спрацювання з цього про-цесу. Не підлягає сумніву, що самі німці чина-то покладали заходів задля викликання цього за-цікавлення.

Не будемо тут докладно переказувати акту обвинувачення, бо про його зміст згадали вже вище. Сам посол Уліц підчас розправи до-кладно обговорив усі правові питання та логі-ку тієї посвідки, яку він ніби-то мав вистави-ти дезертирові Вязузі і на фотографії якої по-казується акт обвинувачення. Далі він показав на те, що згідно з актом обвинувачення його по-свідка була в німецьких урядових паперах, які мали дату 29. травня. Тимчасом посвідка, яку він ніби виставив, має дату 17. червня 1925 року. Яким способом посвідка з датою 17. червня мо-гла бути в німецьких урядових паперах з датою 29. травня. Обвинувачений категорично твердив, що ніколи подібної посвідки не виставляв, що во-на сфальшована, і що він знає, хто її сфальшу-вав. Сфальшував її, мовляв, підрядний агент по-літичної охорони Пилавський, який був теж од-ним з головних свідків державного прокуратора. Цей Пилавський, бувший старшина, в останніх роках був уже засуджений на 4 місяці в'язниці за фальшування документів. Нарешті обвину-вачений поклався на те, що „Народний Союз“ не мав ніякого інтересу сприяти втечі польських го-рожан німецької національності з Польщі до Німеччини, навпаки, він старався задержувати їх на місці. Нарешті обвинувачений поклався на свої статті в газеті „Катовіцер Цтг.“, в яких він виступав проти дезертирства і накликав до служби у польському війську.

Надзвичайно цікавими були зізнання бу-вшого начальника воєнної розвідки в Катовицях, польського капітана Жихона, який тепер працює при польському генеральному комісаріаті в Дан-цигу. Він докладно оповідав, що польська роз-відка поставила на службовиків у німецькому генеральному консулаті в Катовицях, а також

при „Німецькому Народному Союзі“ чотирьох шпівнів, які мали збирати матеріал для розвід-ки. Цей матеріал фотографовано, а потім служ-бовці казали назад відповідні акти. Протягом півтора років щоденно польська розвідка мала в руках часом 200—300 листів та актів німець-кого генерального секретаріату та „Німецького Народного Союзу“. Дуже часто різні акти ні-мецького консуляту доставлялися до рук поль-ської розвідки і були фотографовані ще перед тим, як ішли на підпис німецького генерального консула. Свідок Жихон обвинувачував посла Уліца в тому, що він мав тайні наради з членами редакції газети „Катовіцер Цайтунг“, інспіру-ючи газету по лінії „Фольксбунду“ — себ-то: ворожій для Польщі.

На домагання оборони суд поклав на свід-ка бувшого маршала шлезького сойму, поль-ського адвоката Вольного. Вольний potwierдив перед судом, що він брав участь у соймовій ко-місії, яка розглядала справу видачі посла Уліца державному прокураторові. Він, таксамо, як усі інші члени комісії, після докладного розсліду-вання справи прийшли до переконання, що припису-ва на Уліцові посвідка сфальшована.

Зізнання дальших свідків, а саме капітана польської розвідки, Лиса, агента цієї розвідки Пилавського, бувшої машиністки в „Німецькому Народному Союзі“, Марти Вужік, яка крада з Союзу різні документи і передавала їх Пилав-ському, не дали ніякого особено цікавого ма-теріалу проти посла Уліца; усі свідки дуже до-кладно оповідали про свою шпівнську роботу в „Нар. Союзі“.

Найважливіше зізнання склав покликаний, як знавець письма, із Львова професор Бішоп. Він заявив, що на основі копії документу немож-ливо видати ніякого певного осуду, чи документ правдивий чи фальшивий. Отже документ авра-ді міг дійсно походити від Уліца, але міг бути теж сфальшований. В останньому змі процесу прокуратор доказував, що Уліц був фактичним керівником німецької політики у Польщі і в цій політиці кермував інтересом німецької „дер-жавної рації“. Підтримуючи обвинувачення, про-куратор намагався довести, що польська роз-відка не могла документу, на якому обвину-вачення опиралося, сфальшувати. Сам же обвину-вачений Уліц у своєму останньому слові склав глибоку велику програму декларації німців у Польщі, у якій сказано, що шлезькі німці (і сам Уліц) стоять безумовно на ґрунті польської дер-жавності, хотять бути лояльними польськими громадянами і т. д., бажають лише користати з

Aspirin

TABLETKI

при обважх перестудн
ревматичних болах.
До набутті в аптеках.

прав, гарантованих „меншостям“ польською конституцією. Запевняв врешті, що має „чисті руки і чисту совість“.

Як уже ми вчора повідомляли, трибунал та-ки признав Уліца винуватим, прийнявши тезу, що підпис на фотографії інкримінованого до-кументу є автентичний. Уліца присуджено на 5 мі-сяців в'язниці, а арахуванням сілального арешту та припиненням відслідження решти кари на 2 роки.

Вимір кари справді — на око — низький, од-нак зваживши, що це був процес суто політично-го характеру й тому все крутилося довкола пи-тання: чи чільна німецька установа „Фолькс-бунд“ вийде з процесу як установа, що займа-ється ріжними брудними кримінальними історія-ми, чи ні, — висока чи низька кара є вже річю другорядною. І тому і від цієї кари оборона зго-досла негідно відклик.

Цей процес дав притоку до найбільш різно-родних рефлексій.

Серед наших „руських“.

Нові читальні і кооперативи.

З кількох найновіших чисел „Руського Го-лос-у“ вибравмо змюток вісток про нові „русь-кі“ читальні і кооперативи. Так нову читальню Качковського основано в Стебнику (Дрогобич-чина) при співучасті з-ра І. Вияницького з Дрого-бича і В. Саністуня з Львова, в Молодечпичах пов. Перемиський, при участі повітового організа-тора С. Боруха з Перемішля й о. І. Гнатівича з Курмалич і в селі Богуща, пов. Гривін. Нова „руська“ кооператива основана в Старім Самборі („Наш Труд“). — Поватим відбули свої загальні збори такі москвофільські кооперативи: „Наш Труд“ у Яблоні, пов. Березів, „Добробут“ у Балучині, „Селянський Труд“ у Попівцях, „По-ступ“ у Лашків Великих, „Кооперативний Банк“ у Золочеві, „Добробут“ у Каміні Ліській, нов

ІВАН КРИП'ЯКЕВИЧ.

2)

На зборівськiм побоєвищі.

(Продовження.)

II.

Роти під Метелевм татари і козакки напали на тили польських військ, передні польські ча-стини з обома були вже під Зборовом і пере-хрещувалися через Стрипу.

Щоби розвідати, яка тут була ситуація, о-глянули ми докладно Зборів. Давне місто, тепер збудоване в ринком, є положене на горбку з при-ходу дуже оборонним. Від північного і південного-го сходу обвивав його ріка Стрипа, що творить тут закрут, а давніше розливалася у величезний п'яв. На місці цього ставу є тепер сіножаті, а в засти багач над рікою. В л північного заходу, бі-лая церква, було також багач чи ставок, з котро-го вода спливала до Стрини. Тільки в південно-го заходу не було води, але тут горб був доволі стрімкий. Місто творило чотирикутник, обме-жений балами, на балах стояли частокони, — о-станки такого частокону віднайдемо недалеко при Будові дому біля біжниць. До міста вела тільки одна брама від південного заходу, там, де і те-пер є вулиця між приходством та біжницею. Го-ловні будови в старім місті не були церква. В 1649 р. атакується церква недалеко ставу — це церквушка, тепер церква Різдва Богородиці, що стояла недалеко костела, на місці, де тепер є поле і стодола латинського пароха. Знаємо пі-внічний опис цієї церкви з 1761 р.: була дерев'я-на з соснового дерева на дубових підвалинах, з трьома верхами на подобу бані „в осмерку“ ви-шукана, побита гонтами, досить простора і ле-гача. Побіч неї стояла „величезна“ дівичка біля стовпів і дубові в'язани, сіном оббита до-шками. Вона була на самім валі, від сторони Підвала видно дотепер ями, що лишилися по II документах. Треба здогадуватися, що в 1649 р. була й друга парохіяльна церква Прображення, що ужалася все головню „міською“; до кінця XVIII в. вона теж була дерев'яна, теперішню кам'яну церкву виставлено 1795 р. Третью будо-вою був костел, також дерев'яний до 1748 р. Обі церкви і костел стояли білямо валу і певно служ-жили разом з дівичками як оборонні фортифі-кації підчас облоги. Чи в Зборові був також о-

кремій замок, це річ дуже сумнівна, — аказува-но його місце то проти костела, то там, де стоїть біжниця, але це тільки здогади, бо в давніх антах нема про нього найменшої згадки. Натомість від-найдемо в Зборові підземні муровані переходи підчас будови дому біля біжниць, — на жалі консерватор, котрому про це доведено, не прика-вав їх докладніше розглянути. Є чутки, що такі підземні хідники є також біля костела, в ринку й інших місцях.

Зборів був добрим оборонним пунктом і ко-роль приказав залишити тут залозу, зразу 1500, опису 400 драгонів. До містечка схоронилися також облога челядь, що відбігла від своїх во-лів. Ця залоза почала острілювати гостиниць і так стримала дальшу погоню татар. Вільшу у-часть у воєнних подіях відіграв Зборів цього-свідуючого дня.

III.

Головні частини польської армії переправлялися тимчасом на трупий бік Стрини. Стара дорога між цими місцями як нинішній гостинець. Прамувала вона від неіснуючої нині домінікан-ської корини попри цвинтар і вела боком попри браму міста, Підвалами або теперішньою вул. Пашкевича відділа до ріки, скручувала на Вітві-щину; переправа через ріку йшла в напрямі на білий беріг — не знати, чи в однім місці, чи в більшє. По обох боках ріки є тут сліди тої дороги, зазначені також на спеціальній карті. Тою доро-гою попри місто йшли польські війська, але що дорога була багниста і в задах війська був пере-позох, то облогові вози становилися тут так, що не можна було рушити ні вперед ні назад. На ріці мосту не було, бо забрала його Стрипа підчас повені, польські інженери кинули тут три помо-сті для переходу війська.

По другім боці Стрини є передмістя Зборова Кукиничі, положені високо на плоскогор'ї. На цій місці сплинали поляки і тут заснували обо-ронний обоз. Вози усталено у великий чотири-кутник, так, щоби по середині могло поміститися все військо, і довкола сипано вали. Місце, де стояв цей польський обоз, має тепер назву Ша-нці; це поле, що тягнеться від Кукиниць аж про-ти зруйнованих австрійських казарм.

Від Шанців на схід простягається простора лососівщина і в напрямі до Озірної. На цих полях розігрався другий епізод зборівської битви. Го-

ловні українсько-татарські сили стояли під Озір-ною, — в яким місці, цього ще не розвідано. Як тільки польське військо показалося під Збо-ровом, гетьман сам вийшов на стежу, і ніхто на ви-сокого дуба і азіатам розглядав рухи поляків (про це оповідає польський історик Коховський). Де був цей дуб, на це казав наваа поляк За дубом, при гостинці зі Зборова до Озірної, там, де сто-яли касарні. В тім часі в цій околиці була більша дуброва, що сягала майбуті аж до Тустоголов (то-ді це село звалось Тостоголови); в дуброві захо-валася частина козаків і татар. Має бути також переказ, що гетьман Богдан Хмельницький мав свою квартиру біля церкви в Тостоголовах, — треба би допитатися, чи такий переказ справді істинє.

Польські війська скоро усталилися в боєвій порядку і виступили з табору наперед. Але і тут проти них виступила вже татарська і козацька кіннота, що виходила з півлі і з дуброва. Татари і козакки ударили так сильно, що поляки зразу уступили аж до половини табору; король вислав до бою резерви і так від ралка аж до вечора йшли тут боротьба зі змінним щастям. В цій битві зна-дано значно число поляків, але також козаків і та-тари мали втрати; серед татарських трупів знай-дено тіло якогось жінки, що на коні йшла до на-ступу на поляків.

Які сліди полишила ця друга битва (називає-м її зборівсько-озірнською), цього не могли ми про-вірити докладніше, — повинні запитатися тим мі-сцеві громадяни. На спеціальній карті бачимо в цій стороні кілька хрестів чи фігур, — може во-ни стоять на могилах, мають свої назви і пере-кази? В описі церковних ґрунтів з 1761 р. є кіль-ка згадок про окопи: на баранім горбі біля ярче-ницької дороги окоп Криштофа; на тімже горбі від тостоголовського ставу окоп Калмиричука і від Підгайчик окоп Хмельовського; на Вузькій окоп Горіла; на річцію Вільшанкою від Фута-рів окоп Залізаха, Заяня і Пенкулі; від Красної окопи Тарали і Пасенка; Поповий окоп і ін. Треба би ці місця віднайти і розвідати, — може серед тих окопів знайдеться би і сліди табору Богдана Хмельницького та облогу хана, про яку доповідано нічого не знаємо. Також було би по-казано означити точніше, як далеко тягнулася польські шанці і чи є по них які окопи.

(Довіщення буде.)

